

ԲԱԶՄԱՎԷՊ

ՌՅԺԵ · 1866 — ՔԱՆՆԵՐՈՐԻ ԶՈՐՐՈՐԻ ՏԱՐԻ · — ՄԱՐՏ

ԾԱՂԿԱԲԵՐՔ

Վայրկեան մը մեր ընկերահաշտ և քաղաքական կենաց կաշկանդիչ՝ զբաղմունքը մէկդի դնելով՝ տանինք մտքերն իս ընտելեան՝ մեզի տուած ամենափափուկ արարածոցը վրայ, որք քաղցրութիւն մը, սրտացուցիչ զգացումն, զով ու անուշ փափագ մը և սուրբ սէր մը կ'ազդեն մարդու՝ իրենց նարօտագոյն և երփներանգ փայլերովն, քաղցրախորժակ հոտովն, բիւրաւոր տեսակներովն և ակնահաճոյ երևութովն։ Տարակոյս չկայ որ ամենքն փորձով ըզգացած են, թէ ծաղիկներն մեր սիրալիր նայուածքը կը յափշտակեն, և ո՛ր և իցէ աստիճանի մարդուն վրայ ուրախութեան զեղուն մխիթարութիւն մը կ'ազդեն, նաև առանց իսկ խորհրդածութիւն ընելուն։ Իրենց գեղեցկութիւնն ու վայելչութիւնը վայելած ատենն իս՝ անկարելի կ'երևայ ուրիշ սիրելի առարկա

յով մը մոռնալ զանոնք։ Վասն զի ասոնց զօրաւոր ազդեցութիւնն կարծես թէ սիրոյ և հրճուանաց հոսանք մը կը ծալալն մեր ընդերաց մէջ։ Այդ վայրկեանական ուրախութիւնն որ ոչ երբէք բանաւորի մը սիրտը կը լեցնէ, (որովհետեւ արարածք ոչ երբէք զինքը կատարելապէս կրնան գոհ ընել), վաղանցուկ սփոփանք մ'են՝ մարդու սիրտը զօրացնելու համար տրուած, և կը ցուցնեն ներկայապէս այն ապագայ մշտատե երջանկութիւնն՝ որ լիովին մարդկային ցանկութեան յագուրդն է։

Աստուծոյ իմաստութիւնն ու բարութիւնը զգալի կերպով մը կը տեսնուի այս արարածոցս մէջ։ առանց անդրադարձութեան վայելչոյ մը կարծէ թե, ըսա որ այս գեղեցկութեան շուտով խամրին՝ իր սակաւօրեայ փառացը կը նկեն ըլլայ, և թէ ուրիշ բանի համար

ստեղծուած չըլլայ՝ եթէ ոչ զմարդիկ զուարճացնելու համար։ Կը սխալի ուլ որ այդպէս կարծելու ըլլայ։ Ըսել է թէ չի քննեք մէկ մը այն զգացմունքը՝ զոր բնութիւնն իրեն կը հաղորդէ։ Այն զըւարթածադիկ երևոյթն իրեն նոր խորհուրդներ տուած է, սիրտը բացած, միտքը յագեցուցած, երեակայութիւնը արթնցուցած, և իր երկրակենցաղ վիճակն աւելի քաղցրացուցած։ Վտեւրը մոռցուցած, սիրոյ ու քաղցրութեան նոր կայծ մը բռնկցուցած իր սրտին մէջն։ Եւ որովհետեւ զգայուն էակքս այլ և այլ զգացմանց ենթակայ եմք, Արարիչն ուզեր է որ բնութեան գեղեցկութիւնքն ալ զանազան ու փոփոխ ըլլան, և ահա ստեղծեր է բիւր տեսակ ծառեր ու ծաղկոյններ, և իւրաքանչիւր կլիմային յատուկ բուսաբերութիւն սահմաներ է։ Ի՞նչ պընչելի նախախնամութիւն։

Դիտէ առաւօտ մը, երբոր արշալուսոյ անոյշ գոյներն սկսին նկարուիլ երկինքը, և ջինջ ու զով գեփիւտն մարգագեանին վրայ խաղաղ ալիքներ ձևացնէ թզաշափ մը բարձրացած խոտին վրայ, և ծաղկանց գոյնագոյն բաժակներուն վրայ ցօղի հազար կաթիլներ շողշողան։ Վարդը՝ իր ծալ ծալ թերթերուն մէջ մարգարայեւ կաթիլներով զարդարուած, և իր նուրբ կարմիր գոյնը անոնց մէջէն թափանցիկ ցօլացուցած, ուսկից զանազան գոյներ բեկբեկին։ Մեղիէն նրբահոտ մեխակն ալ իր ցօղունը կը տատանէ թեթեւ հողմիկէն շարժեալ։ Եւ թէ որ ուզենաս փրքցնել իր սրածայր տերևներէն իջած անձրևը ձեռքդ կը թրջէ։ Մէկին գեղեցկութենէն ու ազնուութենէն դեռ չկտացած՝ մէկալին կ'երթաս, կ'ափշիս կը շուարիս, և չես դիտեր ո՞րն ընտրես։ Իւրաքանչիւրն իրենց յատուկ յարգն ունին։ Բայց անկէ աւելի՝ մարդկային բնութիւնն ալ առնչականութիւն մ'ունենալով արարածոց հետ, իր ծածուկ վերաբերութիւնը կը սկըսի զգալ և ձըգուիլ այն անշունչ բայց ազդոյ զօրութեան հետ՝ որ շլթայակապ միացեալ

է ընդ մեզ։ Առաջին մարդը՝ դեռ իր անմեղութիւնը չկորսնցուցած՝ երկիր գործելու և տունկեր խնամելու սահմանեալ էր, իր մէկ բարեկամն և սփոփանքը բնութիւնն էր։ Եւ երբ այն երանաւետ կայանը կորուս, դեռ իր զգացմանը մէջ նոյն բերումն ընդ բնութեան անկորուստ պահեց։ Այս պատճառաւ ո՞վ չիսիրեր գեղային կեանքն և ծաղկանց վայելքն։ Օգտակար պարապման ետեւ եղողն կը փութայ երբեմն շուտով իր գործը լմնացունելու, որ ժամ մ'առաջ իր նորատունկ պարտէզը տեսնէ։ Եւ եթէ այն չունենայ՝ գէթ սեղանին վրայ փունջ մը ծաղիկ ունի, որ երբ յոգնած աչքն հոն վերցնէ, իր աշխատանքը մոռնալով ու գոհ սրտով իր ճակտին քրտիկը սրբելով՝ նոր ոյժ մը ստանայ։ Ատեն մը, և թերեւս հիմայ ալ՝ թագաւորը և մեծամեծք ծաղիկ կը դարմանէին։ Եւ թերեւս այն ատեն ստուգիւ կ'իմանային որ ճշմարիտ սրտի խաղաղութիւնն արքունական կամ ունայն հաճոյից վրայ չէր, որք անցնելէն վերջը անմխիթար անձկութիւն մը կը թողուն և չեն կրնար յագեցնել ուղիղ և առաքինի սիրտ մը։

Բայց փոխանակ այդ անմեղ զուարճութեան վաղանցիկ ուրախութեանը վրայ մորմոքելու, մէկդի թողունք տրիւրաբեր մտածմունքը, մտնեք գեղեցիկ ու յարգարուն պարտէզ մը, ուր բնութիւնն արուեստով գեղեցկացած տարբեր սփոփանք մը կ'ընծայէ մեզի։

Զուարթ-առաւօտ մ'էր, պարզ երկինքը, և թեթեւ հողմիկ մը ծառոց տերևները շարժելով՝ մեղմիկ խշրտոց կը հանէր։ Արեւ թէպէտ իր ընթացքը նոր սկըսեր էր՝ բայց երկրիս գոլորշին հորիզոնին վրայ կը ծանրանար։ Մարգերու և պարտիզաց ծաղկոյններն դէպ'ի արև երկրնցած կ'ողովունէին զայն։ Մառոց երկրնցող ստուերքն՝ օրուան տևական զըւարճութիւնը կ'աւետէին։ Իսկ փափկալանկ օդապար երաժիշտներն, քաղցրահնչիւն ելեէջներով զանազան ներդաշնակութիւններ կը ձևացնէին, մինքան զմիւսն գերազանց։ Թիթեռնիկն

զուարթ ու հոլաթե թռչտելով, իբրև շարժուն ծաղիկ մը՝ պարտիզիկին անշարժ վայելչութիւնը կը կենդանացընէր։ Բայց ո՞վ թիթեռնիկ, ինչ համառօտ՝ սակայն ինչ քաղցր օրերու շարք մը կը թառամեցընէ քու կեանքդ։ Երբ դարունն իր դեղափայլ և նորափութիթ փնջիկներովն երկրիս երեսը կը վայելցացընէ, դու ալ այն անուշահոտ ծաղկանց հետ լոյս կը տեսնես, որք քու միակ սփոփանք ու հանգիստդ են, և քու օրական պարենիդ։ և երբ պարելով աստանդական կը ճեմես՝ քեզի արգելք մը չկայ ծաղկանց հոյզը ծծելու՝ և անհոգ կը սնանիս։ այն բուրաստանն՝ ուր դու կը սաւառնիս, քու խանձարուըդդ ու հայրենիքդ է։ անձնուկ սահման։ բայց դո՛հ ու միսթարեալ կենաց՝ արդեօք անձկութիւն կամ ընդարձակութիւն կրնայ սահմանուիլ։ . . .

Ծաղկաւէտ բլրակ մը դրախտին մէկ կողմը կը կենդանացընէր։ տօսախէ՛ ցանկով պատեալ, մէջը գոյնզգոյն ծաղկրներ, արուեստով և խնամք յարդարեալ, և հնարագէտ ձևերով չափակցեալ։ մէջտեղը հովանաւոր թմբի մը, որ տօթակէզ արեգական շերմութիւնը կ'արգելուր, մատղաշ տունկերուն հովանի ըլլալով, և իր լայնօստ ճղերուն վրայ գրեթէ անպակաս էին թռչնոց խումբեր։ կու գային ու կ'երթային զըւարթ խայտանք ու սուլելով, բնական աղդեցութեամբ մը ծաղկանց վայելչութենէն կը զուարճանային, և չէին կրնար անոնցմէ հեռանալ։ Բլրակին եզերքը օձապտոյտ ու մանուածաւալ առուակ մը կը սահէր, և կ'երթար հեռուն ջրվէժ մը ձևացընելու, խոխոյձայն և ձիւնափայլ ալիքներ հանելով, և զուարթ լուծեան վրայ տխուր երևոյթ մը ձգելով։ Իւրաքանչիւր պարտէզներուն շրջանակը թփիկներ տընկուած էին, կլորած և ակնապարար վայելչութիւն մը ձգելով ընդհանուր բուրաստանին տեսքին վրայ։ այն թռփիկներուն քովերը կը խայտային օրա-

զուարճն¹ և բազմաթերթ վարդեր, անուշաբոյր շահպուրակն², գարնանածաղիկն, յակինթն, հիրիկն և կակաչն, որ իր գունաւոր բաժակը ծանրութեամբ մը կ'երերցընէր ցօղունին վրայ։ այլազան հրանունկներ և անթառամ ծաղիկներ, որք այն սփոփանաց անմոռաց յիշատակ մը կը թողուին տեսողին վրայ։ Հեռուն արուեստակեալ քարաշէն բլուր մը, ալապատերէ և կրանիտեայ կտորներով զարդարուած, տաք երկրի հազուագիւտ տունկեր, և ուրիշ օտար կլիմաներու բոյսեր վրան կը խայտային։ Ո՛ր մէկն ըսեմ, այն բարձրաբերձ ծառերուն տեսքը, այն օձաշաւիղ ջրարբի փոսերն, որոնց վրայ կը շողային անմեղ ջրաշուշանն և հսկող եղէգն։ հովաւուն բլուրներու եզերքն ալ հովտային շուշանն իր վեցթերթիկ բաժակովն անուշութեան նեկտար մը կը բուրէր մինչև քարընկէց մը հեռու, մանաւանդ անհով և խաղաղ առաւօտուն։

Ո՛հ, որպիսի զմայլումն, ինչ միսթարութիւն։ այս բնատուր վայելչութեան ատեն մահկանացուաց երակներուն և ոգւոյն մէջ կենդանութեան աղբիւր մը կը ծաւալի։ այո՛, միակ Սրարչին ձրիատուր պարզեն է այն և մարդու իսկութեանը մաս մը, ուսկից հոգեկան և մարմնական զօրութիւն կը ստանայ։

Բայց ինչպէս կրնամ զանց ընել աչք մը տալու նաև այն հովանոցին, որոյ վրայ պրլուած անուշաբոյր յասմիկն և գոյնզգոյն վարդերն յօգնողներու հանգըստաւէտ օթարան մը կ'ըլլան։ Բաղցր է յետ քրտնաջան աշխատութեան քիչ մը հանգչիլ անոր ներքև։ ուսկից ինչպիսի հառաչանքներ հեռաւոր սիրելեաց, տխուր դիպաց, հնացեալ վշտաց վրայ չեն արձրկուիր. . . Սին թեթև հոգմիկն ալ որուն մէջէն հոսանքէն կ'անցնին այսպիսի իղձեր, հազար, անգամ չէ տարած զանոնք հեռաւոր աշխարհքներ, յաւիտենական լուծեան քօղով

1 Belle-de-jour.

2 Եակոյց։

մը ծածկելով: Երանի անոնց՝ որոց հա-
ռաչանքը լսելի եղեր է երկնից և ան-
բաւութեան դիմաց: գէթ այս վշտալի
կենաց մէջ վեհագոյն յուսոյ ակնկալու-
թեամբ մը մխիթարուեր են: Մէհ, գիտեմ
ես ալ, որ այն կենդանատու առանձնու-
թեան մէջ կ'ուռի և կը լայննայ մարդու
սիրտն, դադափարները կ'ընդարձակին.
և այն պարզ զեփիւռին հոսանուտ թեւե-
րուն վրայէն ողջունարեր և ողջունա-
տար իղձեր կը սաւառնին:

Աւելի առաւօտեան և երեկոյեան
դէմ ակործելի է բուրաստանի մը մէջ
շրջագայութիւնն. այն ժամանակները
ծարկանց հոտը աւելի ազդու է. երե-
կոյեան խաղաղ զբօսանք մը՝ շատ ան-
գամ օրուան վշտերն ու անձկութիւնը
մոռցնել կուտայ. և երբ լուսնակն իր
հանդարտաբայլ ճեմելովն հորիզոնը կը
բանայ, գիշերուան պայծառ մթու-
թեանն առհաւատչեայ մըն է, և աւե-
տիք մը բնութեան նոր տեսակ պահնչե-
լեաց:

Ա.Լ.ՊԵՍՆՑ ԳԵՏՆԱՓՈՐ ԱՆՑՔԸ

(Տես Բազմ. 1865, Էր. 528 և 557:)

Յօդուածնիս անընդհատ շարունա-
կելէն թերացաւ և յերկարեցաւ քանի
մը ամիս. բայց որուն վրայ է խօսքեր-
նիս՝ դեռ կը յարատեւէ, և ունի բաւա-
կան ատեն իբրև ժամանակեան դէպք
իր վրայ խօսեցունել տալու: — Նախքն-
թաց յօդուածներով լսեցինք այդ լեռ-
նափոր ճանապարհին սկզբնաւորու-
թեան պատմութիւնը, անցնինք հիմա
իւր մեքենայից կազմութեան նկարա-
գրին. և գալու վերջին յօդուածով մ'ալ
տեղւոյն և գործոյն ընդհանուր կարեւոր
գիտելիքն պատմենք: Տարակոյս չկայ
որ չեմք ուղեր և չեմք կարող օրագրիս
պայմանէն վեր ելլել մանրամասն նկա-
րագրելով գգործիւն, որուն ձևոց պատ-
կերը չկրնար գոհացունել լիով զընթեր-
ցողը, օրքան նոյն իսկ գործւոյն տեսիլը

պակասէ. սակայն նկարագրենք ըստ ժո-
ղովրդական ոճոյ գլխաւորապէս այն մա-
սերը, յորում է մեքենայից էական կազ-
մութիւնը, և այս հանճարեղ դիւտոյն
տիրական սկզբունքը: Յուսամբ որ ու-
սումնասէր անձանց որքան հետաքրք-
քութեանը, այնքան օգտաշահ ըլձիցը
գոհացուցիչ ըլլայ:

Ջարմանք չէ որ Սոմէլլեան մեքենայից
այցելու ճանապարհորդը առաջին ան-
գամ որ այն հակայածն և բազմախուռն
մեքենայից տեսարանին մէջ մտնէ, չը-
փոթ և անստոյգ տպաւորութիւն մը
ընդունի, թէ անոնց ձևը ցարդ անծա-
նօթ ըլլալով արուեստից մէջ, և թէ
կազմութիւննին և շարժմաննին անի-
մանալի՝ իրենց նորութեամբը: Մօտե-
նանք ճնշեալ օդ պատրաստող գործա-
տեղեաց մէկուն, որ բազմաթիւ արտա-
վար տեղ կը բռնէ. դիմացնիս անտառ
մը կ'ելլէ խիտ առ խիտ երկաթեղէն
սիւներու և կոթողներու՝ հրէշաւոր կեր-
պով մը բարձրացած, որոնցմէ կան որ
կանգուն արձանացած են մինչև 26 մետր
բարձրութեամբ, կան որ գետին ընկած
տապալած են տապարահար ծառի
պէս: Առաջ կ'անցնի ուղևորը իր քայ-
լերը կամաց կամաց փոխելով, և կը
տեսնէ իր ոտքին տակ երկրթէ խողո-
վակներ, որոնք ծառոց արմատներու
պէս գետնին մէջ ծամածուռ օձապը-
տոյտ ամեն կողմ սողակելով մը և ի-
րարու վրայ գալարելով կ'երթան ան-
յայտ կ'ըլլան: Այս տեսարանին հետ
իւր միտքը կը գրաւեն միանգամայն
այն խառն և խաճայն աղաղակը, որ
այս անտառաձև երկաթի սիւներուն
մէջէն կը լսուի. ջրոց հոսանք և շառաչ-
մունք, օդոց հեալ և հինինալ մը, մե-
տաղային դռներու և դռնակներու բա-
ցուելու և գոցուելու զիլ ձայներ, իբր
թէ ցամաքային լեիաթան մըն է որ դը-
ժուարին շնչառութենէ բռնուած իր թռ-
քոց և շնչերակաց ելէլէն կը նեղի և
կը տաժանի: Յիրաւի արագ կը բռնկի
երեակայութիւնը մարդկային հանճա-
րոյն ստեղծած այս նոր հրաշալեաց դի-
մաց, բայց չկարենալով յստակ պատ-